

Verbi *pietikt*, *trūkt* un teikuma priekšmeta locījums apgalvojumā un noliegumā¹

Verbs *pietikt* 'suffice', *trūkt* 'lack' and the case of subject in affirmation and negation

Linda Lauze

Humanitāro un mākslas zinātņu centrs
Rīgas Tehniskās universitātes Liepājas akadēmija
Kūrmājas prospekts 13, Liepāja, LV-3401, Latvija
E-pasts: linda.lauze@rtu.lv

Mūsdienu latviešu valodā vērojama ģenitīva un nominatīva konkurence teikuma priekšmeta pozīcijā. Trešās personas verbi *pietikt* un *trūkt* piesaista teikuma priekšmetu ģenitīvā, taču spontāni veidotos tekstos ir sastopams arī teikuma priekšmets nominatīvā. Raksta mērķis ir analizēt verbu *pietikt* un *trūkt* sintaktisko valenci saistījumā ar teikuma priekšmeta locījumu apgalvojumā un noliegumā.

Individuālajā vākumā katram verbam ir pa 200 piemēriem – 100 apgalvojumā un tikpat noliegumā (kopā – 400 piemēru). Par pētījuma praktisko materiālu izvēlēts spontāns vai samērā spontāns, nerediģēts latviešu valodas lietojums sociālo mediju tekstos, universitātes semināros, sarunvalodā, radio pārraidēs, kas fiksēts mutvārdu vai rakstveida formā. Salīdzinājumam izvēlēts latviešu valodas korpus „Pandēmijas dienasgrāmatas” (PanDi), kura teksti nav rediģēti, tāpat kā individuālajā raksta autores vākumā. Piemēru kopu veido 74 piemēri ar verbu *pietikt* (no tiem 51 teikums ir ar minēto verbu apgalvojumā un 23 teikumi – noliegumā) un 62 piemēri ar verbu *trūkt* (no tiem 46 gadījumos minētais verbs ir apgalvojumā un 16 gadījumos – noliegumā). Verbam *netrūkt* saistījumā ar teikuma priekšmetu ģenitīvā ir visaugstākais procentuālais rādītājs (87%) individuālajā vākumā. Analizējot PanDi datus, kur ir tikai 16 teikumi ar verbu *trūkt* noliegumā, visos gadījumos (100%) tam ir piesaistīts teikuma priekšmets ģenitīvā. Kvalitatīvā datu analīze rāda, ka vairumā gadījumu ģenitīva izmantojuma procentuālais pārsvars teikuma priekšmeta funkcijā ir ievērojams. Verbs noliegumā vairāk tiek saistīts ar teikuma priekšmetu ģenitīvā gan individuālā vākuma, gan PanDi datus. Rakstā ir pievērsta uzmanība arī faktam, vai analizētie teikumi ir mutvārdu vai rakstu formā.

Atslēgvārdi: latviešu valoda; sintakse; sintaktiskā valence; verbi *pietikt*, *trūkt*; teikuma priekšmets; ģenitīva un nominatīva konkurence.

¹ Raksts sagatavots ar Valsts pētījumu programmas „Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai” projekta „Mūsdienu latviešu valodas lietojums un attīstība” (Nr. VPP-LETONIKA-2022/1-0001) atbalstu.

Ievads

Verba gramatisko un semantisko pazīmju kopums nosaka tā saistāmības iespējas teikumā. Trešās personas verbi *pietikt* un *trūkt* piesaista teikuma priekšmetu, kas izteikts ar lietvārdu vai vietniekvārdu ģenitīvā, taču mūsdienu latviešu valodā, it īpaši nerediģētos un spontāni veidotos tekstos, ir sastopams arī teikuma priekšmets nominatīvā.

Kārlis Mīlenbahs un Jānis Endzelīns (Endzelīns, Mīlenbahs 1923, 206; Endzelīns 1951, 567), raksturodami ģenitīva izmantojumu pie verbiem, ir minējuši (*pie*)*trūkt* ar piebildi, ka dažās izloksnēs lieto nominatīvu. Inta Freimane (2008, 79; arī tad, ja nav runa par sarunvalodu, sk. 1993, 247) norādījusi, ka sarunvalodā pie verbiem *pietikt* un *trūkt* ir konstatēts nominatīvs, bet ir iesakāms ģenitīvs. Gunta Nešpore-Bērzkalne (2017, 141) pētījusi trešās personas verbu saistāmību ar ģenitīvu „Līdzsvarotā mūsdienu latviešu valodas tekstu korpusa LVK2013” (<http://hdl.handle.net/20.500.12574/44>) datus un pārliecinājusies, ka rediģētos rakstu valodas tekstos pie verbiem *trūkt* un *pietikt* dominē ģenitīvs.

Raksta mērķis ir analizēt verbu *pietikt*, *trūkt* sintaktisko valenci saistījumā ar teikuma priekšmeta locījumu apgalvojumā un noliegumā. Ir svarīgi pārliecināties, vai mūsdienu latviešu valodā tiek izmantots teikuma modelis, ko veido nomens ģenitīvā un verbu (*ne*)*pietikt*, (*ne*)*trūkt* finītā trešās personas forma, vai arī paralēli pieaug šī teikuma modeļa varianta lietojums ar teikuma priekšmetu nominatīvā. Šo pašu teikuma modeli veido verbs *nebūt* (Lokmane 2013, 728); tā lietojumu arī skar teikuma priekšmeta locījuma problemātika (sal. Lagzdiņa 1997). Pārskatā par visu locījumu polifunkcionalitāti minēts, ka ģenitīvam saistījumā ar noliegtu verbu ir raksturīga subjekta funkcija: *nav naudas*, *nav laika*, *nepietiek vietu*. Ģenitīva un nominatīva konkurence noliegumā ir viens no tipiskiem locījumu mijas gadījumiem latviešu valodā (sk. Kalnača 2014, 47–66).

Raksturojot vārda, īpaši verba, saistītspēju, izmantots termins *valence* (angl. *valency*), kas var būt obligāta vai fakultatīva (Matthews 1997, 394). Sīkāk nošķirta semantiskā valence, kas atspoguļo vārda spēju piesaistīt noteiktas semantiskās kategorijas, kā subjektu, objektu, adresātu, un sintaktiskā valence, kas nosaka to, kuras vārdu formas konkrētajam vārdam ir piesaistāmas (sk. Skujiņa 2007, 349, 358). Ilze Lokmane (2004, 269) uzsver, ka „semantiskās un sintaktiskās valences opozīcija būtībā ir satura un formas pretstatījums: pastāv valence kā semantiska parādība un tās formālā izpausme jeb sintaktiskā realizācija”.

Šajā pētījumā turpināts analizēt ģenitīva un nominatīva konkurenci teikuma priekšmeta pozīcijā mūsdienu latviešu valodā. Plašāk līdzšinējās publikācijas par šo tematu – minēto locījumu variācijām kopumā vai saistībā ar subjekta realizāciju – (Kalnača 2002; 2007; Lokmane 2017; Kalnača, Lokmane 2018a; 2018b; Kalnača et al. 2019 u. c.) ir apskatītas citā rakstā (Lauze, Auziņa 2023). Verbu *pietikt* un (*pie*)*trūkt* saistījuma variantiem ar ģenitīvu un nominatīvu vairāk ir pievērsies Sturla Bergs-Olsens (*Sturla Berg-Olsen* 2005; 2009).

1. Praktiskais materiāls un izmantotās metodes

Par pētījuma praktisko materiālu ir izvēlēts spontāns vai samērā spontāns, nerediģēts latviešu valodas lietojums sociālo mediju (*Facebook*, *Twitter* jeb *X*) tekstos, sarunvalodā, dažādu Liepājas Universitātes studiju programmu bakalaura, maģistrantūras un doktorantūras humanitārās un pedagoģijas jomas studentu izteikumos nodarbībās, radio pārraidēs (sk. saīsinājumu sarakstu), kas fiksēts mutvārdu vai rakstveida formā no 2021. gada janvāra līdz 2023. gada decembrim. Apzinot spontānas runas pazīmes, akcentēts, ka šāda runa tiek producēta bez sagatavošanās vai ar nelielu sagatavošanās laiku (Haselow 2017, 76). Ar samērā spontānu tekstu tiek saprasts tāds teksts, kura veidošanai, iespējams, veltīts nedaudz vairāk laika, piem., studentiem apdomājot atbildi universitātes seminārā vai sociālo mediju lietotājiem – ieraksta saturu pirms publicēšanas.

Minēto verbu lietojums fiksēts hronoloģiski pēc nejaušības principa, t. i., pēc kārtas, tiklīdz tas pamanīts runātā vai rakstītā tekstā, nepiemērojot literārās valodas normas kritēriju valodas kultūras aspektā un saglabājot tekstu autentiskumu ar iespējamām pareizrakstības un interpunkcijas neprecizitātēm. Kartotēkas izveidē izmantoti arī sociālo mediju meklētāji, kuros tika ierakstītas dažādas pētāmo verbu formas. Tādējādi iegūts plašāks praktiskais materiāls arī ārpus raksta autores sociālo mediju kontu satura un var spriest par ģenitīva un nominatīva lietojuma attiecību.

Lai pētītu ģenitīva un nominatīva konkurenci saistījumā ar teikuma priekšmetu, izvēlēti verbi, kuru sintaktiskā valence un literārās valodas norma nosaka ģenitīva lietojumu, – *pietikt*, *trūkt* apgalvojumā un noliegumā. Šajā gadījumā individuālajā vākumā katram verbam ir pa 200 piemēriem – 100 apgalvojumā un tikpat noliegumā, kopā – 400 piemēru. Salīdzinājumam izvēlēts latviešu valodas korpuss „Pandēmijas dienasgrāmatas” (PanDi), kurā apkopoti 2020.–2022. gadā publicētie dati (565 000 vārdlietojumu), šie teksti nav rediģēti, tāpat kā individuālajā raksta autores vākumā, tie korpusā iekļauti tādi, kā uzrakstīti oriģinālā. Izmantojot konkordances, atrasti 198 teikumi ar verbu *pietikt* un 78 teikumi – ar *trūkt* apgalvojumā un noliegumā. Tā kā šis korpuss vēl nav sintaktiski marķēts, meklējuma rezultāti ir manuāli pārskatīti, atlasot piemērus, kur minētie verbi piesaista ģenitīvu vai nominatīvu teikuma priekšmeta funkcijā. Izvērtēto derīgo piemēru kopa nav liela: to veido 74 piemēri ar verbu *pietikt* (no tiem 51 teikums ir ar minēto verbu apgalvojumā un 23 teikumi – noliegumā) un 62 piemēri ar verbu *trūkt* (no tiem 46 gadījumos minētais verbs ir apgalvojumā un 16 gadījumos – noliegumā).

Šī pētījuma vajadzībām par nederīgiem uzskatīti PanDi teikumi, kuros teikuma priekšmets ir nelokāms lietvārds (*Zero*, *lego*) vai kuros ir lietots darāmās kārtas tagadnes divdabis (*pietiekošs*, *trūkstošs*) vai ciešamās kārtas tagadnes divdabis (*pietiekams*). Pat tad, ja minētie divdabji izmantoti izteicēja funkcijā, tie ir saistāmi ar citu teikuma modeli, resp., teikuma modeļa variantu, ko veido nomens nominatīvā, kopula finītājā formā un lokāmais divdabis nominatīvā un kur „kā adjektīva aizstājēji visbiežāk funkcionē abi tagadnes divdabji” (Lokmane 2013, 730). Verbi *pietikt* un *trūkt* spēj piesaistīt verbu infinitīvā (sk. Freimane 2008, 100–101), kā arī prepozicionālu savienojumu ar prievārdu *ar* (sk. Nešpore-Bērzkalne 2017, 141–142), bet šo gadījumu analīze nav šī pētījuma uzdevums.

Praktiskā materiāla atlasē pievērsta uzmanība piesaistīto substantīvu homomorfām. Ja konteksta vai runas situācijas dēļ ir radušās šaubas, vai izteikumā lietots 4. vai 5. deklinācijas lietvārds vienskaitļa ģenitīvā vai daudzskaitļa nominatīvā ar galotni *-as* vai *-es*; 3. deklinācijas lietvārds un 2. deklinācijas izņēmumi – vienskaitļa nominatīvā vai ģenitīvā, no šādiem piemēriem pētījumā ir bijis jāatsakās, sk. (1)–(3) piemēru.

- (1) *[..] pilsētās trūkst **vietas** mazdārziņiem [..]* (Twitter 03.03.2023.)
- (2) *Tikko sapratu, ka **pie**trūkst Depa tiesas **izrādes**.* (Twitter 04.03.2023.)
- (3) *Un **udens** nepietika.* (Whatsapp 18.07.2022.)

(1) piemērā, kur ir runa par vairākiem mazdārziņiem, nav skaidrs, vai lietvārds *vieta* ir lietots vienskaitlī vai daudzskaitlī. (2) piemēra konteksts ir pazīstamā amerikāņu kinoaktiera Džonija Depa tiesas prāva ar bijušo sievu, tā norisinājās vairākās tiesas sēdēs, tāpēc nav saprotams, vai domāta viena izrāde vai vairākas. (3) gadījumā nav nosakāms, kura locījuma vienskaitļa formā ir 2. deklinācijas izņēmums.

2. Ģenitīva un nominatīva konkurence teikuma priekšmeta pozīcijā

Teikuma priekšmets parasti ir lietvārds vai vietniekvārds nominatīvā (sal. Lokmane 2013, 715). Tomēr var pievienoties Aksela Holvūta (*Axel Holvoet* 2012, 128) atzinumam, ka „nominatīvsubjektu pieprasījums ir noteiktas – lai arī ļoti lielas – verbālu leksēmu grupas, nevis ikvienas finītas darbības vārda formas īpašība”. Atsevišķos gadījumos teikuma priekšmeta pozīcijā ir iespējams cits lietvārda locījums, tomēr nominatīva pārsvars valodas sistēmā šajā gadījumā ietekmē citu locījumu, resp., ģenitīva lietojuma stabilitāti. Teikuma priekšmeta funkcijā tiek izmantots arī datīvs (sk., piem., Freimane 1985, 43; Beitiņa 2009, 114; Lokmane 2013, 716; Kalnača 2014, 50).

Latviešu valodas sintaksē tikai divos teikuma modeļos teikuma priekšmets ir ģenitīvā. Vienā gadījumā ģenitīvu piesaista adverbiāls izteicējs, kurš ir izteikts ar saitiņu finītā formā un adverbu daudzuma nozīmē (Freimane 1985, 60; Beitiņa 2009, 92; Lokmane 2013, 731; Kalnača, Lokmane 2021, 428). Otrs gadījums ir verbālo divkomponentu modeļu sarakstā, kur ir iekļauts tāds modelis, kuru veido nomens ģenitīvā un verbs 3. personas formā. „Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikas” sintakses daļā (Ahero et al. 1962, 213–216) ar deklinējama vārda ģenitīvu izteikts teikuma priekšmets ir raksturots tikai saistījumā ar tādu adverbiālu vai nominālu izteicēju, kas apzīmē daudzumu. Teikuma priekšmets ģenitīvā, kas zināmos nosacījumos būtu iespējams gramatiskajā centrā pie verbāla izteicēja, nosaukts nav. Maigone Beitiņa (2009, 89), apskatot tipiskākos verbālos divkopu teikuma modeļus, šajā gadījumā min tikai vienu – pašu izplatītāko – šī modeļa realizācijas veidu, kurā „teikuma priekšmets ģenitīvā saistās ar verba *būt* nolieguma formu izteicējā”. Padziļināti analizējot minēto modeli, I. Freimane (1985, 51) apskatījusi trīs tā realizācijas variantus, no kuriem vienā nosaukti verbi *trūkt*, *netrūkt*, *pietikt* un *nepietikt* ar šādu pamatojumu: „Ģenitīvam ir subjekta nozīme un teikumpriekšmeta funkcija; to apliecina fakts, ka

dažreiz minētos verbus lieto arī ar nominatīvu.” Jaunākajās latviešu valodas gramatikās (piem., Lokmane 2013, 728; Kalnača, Lokmane 2021, 423–424) verbi *nebūt*, (*ne*) *trūkt*, (*ne*)*pietikt* ir iekļauti vienā kopīgā teikuma modelī ar nomenu ģenitīvā.

Ģenitīva lietojumu ar minētajiem verbiem nosaka literārās valodas norma (<https://mlvv.tezaurs.lv/pietikt>; <https://mlvv.tezaurs.lv/nepietikt>; <https://mlvv.tezaurs.lv/trukt:2>), un, kā norāda Gunta Smiltnece (2013, 349), mūsdienu literārajā valodā tā parasti tiek ievērota. Apskatīsim piemērus ar kvalitatīvajā analīzē izvēlētajiem verbiem.

2.1. Pietikt

Vairumā gadījumu individuālajā vākumā (norādīti tikai procenti, kas atbilst absolūtajam konkrētā locījuma lietojuma skaitam, jo kopējais piemēru daudzums ir 100) saistījumā ar verbu *pietikt* teikuma priekšmets lietots ģenitīvā 73 % gadījumu (piemēros verbs izteicēja funkcijā ir pasvītrots ar vienu svītru, bet teikuma priekšmets ir treknināts, lai pievērstu uzmanību lietvārda locījuma formai), piem.:

- (4) *Un paldies maniem vecākiem, ka viņiem pietika spēka, enerģijas un pacietības katru dienu mani vest 30 km uz labāko skolu pasaulē!* (Facebook 29.11.2023.)
- (5) *[..] atkritumu mums tāpat pietiek.* (LR1 „Labrīt!” 10.03.2023.)
- (6) *Cilvēkiem savu problēmu pietiek.* (Twitter 07.12.2023.)

Tomēr pie šī verba, kaut arī retāk (27 % gadījumu), ir sastopams arī teikuma priekšmets nominatīvā (7)–(9).

- (7) *Saldumi pietiks ilgam laikam.* (Facebook 31.10.2023.)
- (8) *Mums vēl pietiks laiks to izdarīt.* (LR2 „Cita lieta” 08.07.2023.)
- (9) *Nav svarīgi, kam kas pietiek [..]* (Twitter 03.12.2023.)

Salīdzinot ar PanDi rezultātiem, ģenitīva izmantojuma rādītāji ir augstāki: 42 teikumos (82,35 % gadījumu) pie minētā verba ir konstatēts teikuma priekšmets ģenitīvā (10)–(11). Kaut arī šajā korpusā iekļauti sarunvalodas dati, tie ir rakstu formā, nevis mutvārdos, kur izteikuma spontānais raksturs var vairāk ietekmēt locījuma izvēli par labu nominatīvam.

- (10) *Ļoti ceru, ka pietiks laika [..]* (PanDi)
- (11) *[..] kuru pietiks vēl ilgam laikam.* (PanDi)

Nominatīva lietojums pie šī verba fiksēts deviņos teikumos, kas atbilst 17,65 % gadījumu, piem.:

- (12) *Saule, kurai siltums pietiek [..]* (PanDi)
- (13) *[..] lai pietiktu laiks pirkt maskas [..]* (PanDi)

Empīriskā materiāla analīze rāda, ka iepriekš nesagatavotā tekstā gan mutvārdu, gan rakstveida formā ģenitīva producēšana pie verba *pietikt* teikuma priekšmeta funkcijā ir samērā stabila.

2.2. Nepietikt

Apskatot individuālā vākuma rezultātus, var secināt, ka saistījumā ar teikuma priekšmetu ģenitīvā verbam *pietikt* noliegumā ir augstāks procentuālais rādītājs (79%) nekā apgalvojumā, piem.:

- (14) *Tā tad atbildēt par saviem vārdiem **dūšas** Jums nepietiek [..] (Twitter 23.02.2023.)*
 (15) *[..] **naudas** nepietiek! (Facebook 03.03.2023.)*
 (16) *Kā vienmēr **laika** nepietika. (LL 17.02.2023.)*

Tādējādi nominatīvs teikuma priekšmeta pozīcijā (17)–(19) ar šo verbu ir izmantots mazāk (21% gadījumu).

- (17) *Nevis **nauda** nepietiek, bet strādā āži par dārzniekiem. (Twitter 16.02.2023.)*
 (18) *Otrkārt, augiem istabā nepietiek **gaisma**. (Twitter 14.01.2023.)*
 (19) *Pat tad ja viņam nepietiek šīs **zināšanas**. (LL 09.02.2023.)*

PanDi datos 22 teikumos (95,65% gadījumu) konstatēts teikuma priekšmets ģenitīvā (20)–(21) pie verba *pietikt* noliegumā.

- (20) *[..] nepietiek **spēka** *uzmīties* **kalnā**. (PanDi)*
 (21) *[..] kurai pašai **prāta** nepietika. (PanDi)*

Tikai vienā piemērā (4,35% gadījumu) ir izmantots teikuma priekšmets nominatīvā, piem.:

- (22) *[..] paši nekur netiek – nepietiek **nauda**. (PanDi)*

Arī šajā gadījumā var pārliecināties, ka PanDi datos teikuma priekšmets pie verba *nepietikt* biežāk tiek izmantots ģenitīvā.

2.3. Trūkt

Piemēru analīze individuālajā vākumā, apskatot verbu *trūkt*, atspoguļo mazliet citādu attiecību, kur saistījums ar teikuma priekšmetu ģenitīvā (23)–(25) ir par 10 procentpunktiem mazāks, proti, 69%.

- (23) *[..] vajadzētu paskatīties, kur trūkst, kur trūkst **konkurences**, kur trūkst **ražotāju**. (LR1 10.03.2023.)*
 (24) *[..] kad Liepājas autobusu parkā valda liels haoss, skandāli un trūkst **šoferu** [..] (Facebook 25.02.2023.)*
 (25) *Bērniem trūkst **izpratnes** par vārdu nozīmēm. (LL 03.02.2023.)*

Šajā gadījumā konstatēts arī vairāk piemēru (31%), kur teikuma priekšmets lietots nominatīvā, piem.:

- (26) *[..] viņu ideoloģijā trūkst kaut kāds galējais **punkts** [..] (Facebook 08.02.2023.)*
 (27) *Iezīmējas vājās vietas, **kas** trūkst [..] (Twitter 04.03.2023.)*
 (28) *Visu laiku trūkst **laiks**. (LL 05.03.2023.)*

Salīdzinot ar PanDi rezultātiem, ģenitīva izmantojuma rādītāji ir līdzīgi. Teikuma priekšmets ģenitīvā pie verba *trūkt* apgalvojumā (29)–(30) fiksēts 33 teikumos (71,74% gadījumu).

(29) *Vai Latvijas kino trūkst sieviešu **stāstu**?* (PanDi)

(30) *[..] trūkst testa veikšanai nepieciešamo **tamponu**.* (PanDi)

Teikuma priekšmeta lietojums nominatīvā ir konstatēts 13 teikumos (28,26% gadījumu), kas pēc procentuālās attiecības aptuveni atbilst individuālā vākuma rādītājiem, piem.:

(31) *Ja mājās **kas** trūkst, to parasti nopērk.* (PanDi)

(32) *Lielākajā grupiņā trūkst vien daži **bērni**.* (PanDi)

PanDi atlasītajos piemēros (33) ir atrodama idioma *trūkst tikai tēva un mātes*, ko saka par lielu jucekli, nekārtību (<https://mlvv.tezaurs.lv/trukt:2>), ar izmainītu vārdu secību un teikuma priekšmeta locījumu – ģenitīva vietā ir nominatīvs.

(33) *[..] tur tik **tēvs** un **māte** trūkst.* (PanDi)

Minētajā idiomā tradicionāli lieto ģenitīvu. Tomēr jāatzīst, ka teikuma priekšmeta locījumam pie verba *trūkt* apgalvojumā ir raksturīga nedaudz lielāka ģenitīva un nominatīva konkurence nekā citos šajā pētījumā analizētajos gadījumos.

2.4. *Netrūkt*

Pētījuma rezultāti rāda (sk. att.), ka individuālajā vākumā no četriem izvēlētajiem darbības vārdu lietojuma gadījumiem verbam *netrūkt* saistījumā ar teikuma priekšmetu ģenitīvā (34)–(36) ir visaugstākais procentuālais rādītājs (87%).

(34) *Arī viņas abstraktajā mākslā netrūkst **noslēpumu**.* (LR1 „Labrīt!” 10.03.2023.)

(35) *Atmodas laikā domājām, ka mums netrūkst **nekā** [..] (Twitter 18.06.2021.)*

(36) ***Rosības** un darba **spara** pie mums netrūkst.* (Facebook 09.01.2023.)

Nelielā daļā gadījumu (13%) konstatēts šī verba saistījums ar teikuma priekšmetu nominatīvā, piem.:

(37) ***Epītetī** no viņas mutes netrūka [..] (Facebook 15.04.2022.)*

(38) *Izskatās, **tas** tur netrūks līdz pat Jāņiem.* (Twitter 11.03.2023.)

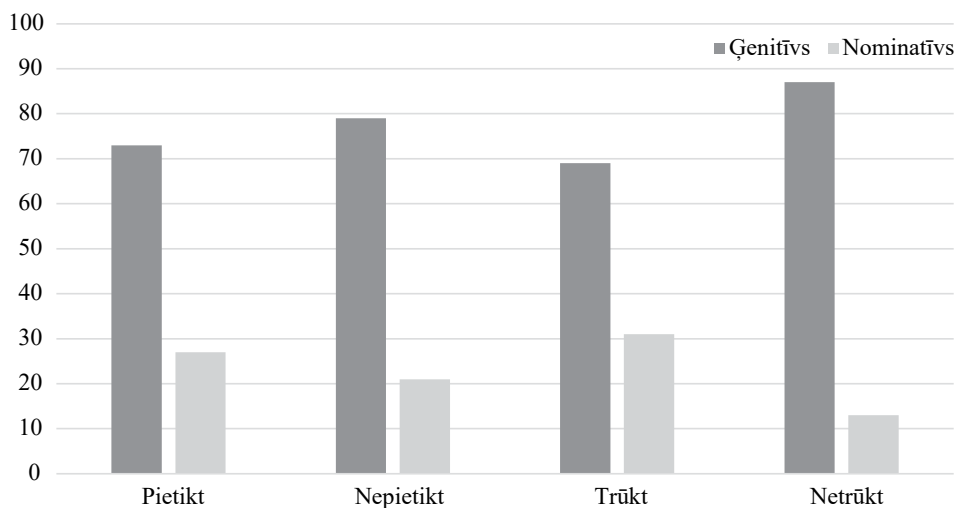
(39) *Florencei **radošums** netrūkst!* (Facebook 21.06.2024.)

PanDi datus atrasti tikai 16 teikumi ar verbu *trūkt* noliegumā. Visos gadījumos (100%) tam ir piesaistīts teikuma priekšmets ģenitīvā, piem.:

(40) *Ja man tagad būtu jāraksta bakalaura darbs, **tēmu** netrūktu.* (PanDi)

(41) *[..] **cilvēku** tur netrūka.* (PanDi)

Kaut arī valodas praksē dažkārt var novērot ģenitīva un nominatīva konkurenci pat viena teikuma robežās, kā (42) piemērā, kur verbam *trūkt* noliegumā piesaistīts teikuma priekšmets ģenitīvā, bet apgalvojumā – teikuma priekšmets nominatīvā,

Attēls. Ģenitīva un nominatīva konkurence verbu *pietikt*, *trūkt* saistījumā ar teikuma priekšmetu apgalvojumā un noliegumā (individuālā vākuma dati procentos)

kvalitatīvā datu analīze rāda, ka vairumā gadījumu ģenitīva izmantojuma procentuālais pārsvars teikuma priekšmeta funkcijā ir ievērojams (sk. att.).

(42) [..] dara visu, lai viņa ģimenei netrūktu tā, kas trūcis viņam. (Twitter 02.02.2023.)

Kā liecina attēlā atspoguļotie individuālā vākuma dati, teikuma priekšmets ģenitīvā biežāk tiek izmantots pie verba *trūkt* noliegumā nekā pie šī paša verba apgalvojumā.

Secinājumi

Verbu *pietikt* un *trūkt* saistījumā ar teikuma priekšmetu apgalvojumā un noliegumā vērojama ģenitīva un nominatīva konkurence, tomēr ģenitīva pozīcija ir samērā stabila. Individuālajā vākumā verbam *netrūkt* saistījumā ar teikuma priekšmetu ģenitīvā ir visaugstākais procentuālais rādītājs (87%). Analizējot PanDi datus, kur ir tikai 16 teikumi ar verbu *trūkt* noliegumā, redzams, ka visos gadījumos (100%) tam ir piesaistīts teikuma priekšmets ģenitīvā.

Salīdzinot pētījuma rezultātus pēc tā, vai verbs ir lietots apgalvojumā vai noliegumā, var secināt, ka verbs noliegumā vairāk tiek saistīts ar teikuma priekšmetu ģenitīvā gan individuālā vākuma, gan PanDi datus. Otrajā vietā ir verbs *nepietikt*, kura saistījums ar teikuma priekšmetu ģenitīvā ir 79% individuālajā vākumā un 95,65% (22 teikumos no 23 piemēriem) PanDi datus.

Individuālo vākumu veido gan mutvārdu, gan rakstveida piemēri, bet PanDi dati ir tikai rakstu formā. Kaut arī šajā korpusā ir iekļauts sarunvalodas materiāls, kopumā nominatīvs teikuma priekšmeta funkcijā ir mazāk izmantots – iespējams, locījuma izvēli nav daudz ietekmējis izteikuma spontānais raksturs, kas vairāk vērojams mutvārdos.

Saīsinājumi un apzīmējumi

<i>Facebook</i>	sociālās tīklošanās platforma
LL	Lindas Lauzes individuālā vākuma kartotēka
LR1	radiostacija „Latvijas Radio 1”
LR2	radiostacija „Latvijas Radio 2”
PanDi	corpuss „Pandēmijas dienasgrāmatas”
<i>Twitter</i>	mikroblogošanas vietne
<i>Whatsapp</i>	saziņas lietotne

Avoti

- Facebook*. Tiešsaistes sociālais tīkls. Pieejams: <https://facebook.com>
- Radiostacija „Latvijas Radio 1”*.
- Radiostacija „Latvijas Radio 2”*.
- Reinsone, Sanita, Ļaksa-Timinska, Ilze, Jaudzema, Justīne. 2022. *Pandēmijas dienasgrāmatas. 2020–2022*. CLARIN-LV digitālā bibliotēka. Pieejams: <http://hdl.handle.net/20.500.12574/48>
- Spektors, Andrejs et al. 2024. *Tēzaurus.lv, 2024. Vasaras versija*. CLARIN-LV digitālā bibliotēka. Pieejams: <http://hdl.handle.net/20.500.12574/107>
- Twitter*. Tiešsaistes mikroblogošanas vietne. Pieejams: <https://twitter.com>
- Whatsapp*. Tiešsaistes saziņas lietotne viedtālruniņiem. Pieejams: <https://whatsapp.com>

Literatūra

- Ahero, Antonija et al. 1962. *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika*. II. Rīga: LPSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība.
- Beitiņa, Maigone. 2009. *Mūsdienu latviešu literārās valodas sintakse*. Liepāja: LiePA.
- Berg-Olsen, Sturla. 2005. *The Latvian Dative and Genitive: A Cognitive Grammar Account*. Oslo: University of Oslo.
- Berg-Olsen, Sturla. 2009. Lacking in Latvian: Case variation from a cognitive and constructional perspective. *The Role of Semantic, Pragmatic, and Discourse Factors in the Development of Case*. Barðdal, Jóhanna, Chelliah, Shobhana L. (eds.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 181–202. <https://doi.org/10.1075/slcs.108.11ber>
- Endzelīns, Jānis. 1951. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Endzelīns, Jānis, Mīlenbahs, Kārlis. 1923. *Latviešu gramatika*. Otrs, pārstrādāts iespiedums. Rīga: Valtera un Rapas akciju sabiedrības izdevums.
- Freimane, Inta. 1985. *Vienkāršs teikums un tā paplašināšana*. Rīga: Latvijas Valsts universitāte.
- Freimane, Inta. 1993. *Valodas kultūra teorētiskā skatījumā*. Rīga: Zvaigzne.
- Freimane, Inta. 2008. *Trešā persona latviešu verbu sistēmā*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds.
- Haselow, Alexander. 2017. *Spontaneous Spoken English. An Integrated Approach to the Emergent Grammar of Speech*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108265089>
- Holvūts, Aksels. 2012. *Vispārīgās sintakses pamati*. Sirmule, Lāsma (tulk.). Rīga: Latviešu valodas aģentūra.

- Kalnača, Andra. 2002. Lietvārda locījumu formu konkurence latviešu valodā. *Linguistica Lettica*. 10, 135–150.
- Kalnača, Andra. 2007. Ģenitīva sinonīmijas stilistiskās funkcijas mūsdienu latviešu valodā. *Acta Humanitarica Universitatis Saulensis*. 3, 68–78.
- Kalnača, Andra. 2014. *A Typological Perspective on Latvian Grammar*. Warsaw/Berlin: De Gruyter Open. <https://doi.org/10.2478/9783110411317>
- Kalnača, Andra, Lokmane, Ilze. 2018a. Teikuma priekšmeta locījums un vārdu secība latviešu valodas eksistenciālteikumos. *Dzīves lingvistika*. Veltījums profesoram Jānim Valdmanim. Vītola, Inita (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 207–221.
- Kalnača, Andra, Lokmane, Ilze. 2018b. Subject case alternation in negated existential, locative, and possessive clauses in Latvian. *Kalbotyra*. 71, 42–63. <https://doi.org/10.15388/Kalbotyra.2018.3>
- Kalnača, Andra, Lokmane, Ilze. 2021. *Latvian Grammar*. Riga: University of Latvia Press. <https://doi.org/10.22364/latgram.2021>
- Kalnača, Andra, Lokmane, Ilze, Metslang, Helena. 2019. Subject case alternation in Latvian and Estonian existential clauses. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat / Estonian Papers in Applied Linguistics*. 15, 53–82. <http://dx.doi.org/10.5128/ERYa15.04>
- Lagzdiņa, Sarmīte. 1997. Verbs *nebūt* morfoloģiskajā paradīgmā un teikumā. *Savai valodai*. Rīga: LZAV, 165–200.
- Lauze, Linda, Auziņa, Ilze. 2023. Korpusu un individuālā vākuma salīdzinājums: ģenitīva un nominatīva konkurence saistījumā ar adverbu. *Valoda: nozīme un forma*. 14, 111–125. <https://doi.org/10.22364/vnf.14.08>
- Lokmane, Ilze. 2004. Valence un sintaktiskais obligātums. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. 8, 268–275.
- Lokmane, Ilze. 2013. Vienkārša teikuma formālā (strukturālā) organizācija. *Latviešu valodas gramatika*. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts, 710–766.
- Lokmane, Ilze. 2017. Partitīva konstrukciju sintaktiskās īpatnības latviešu valodā. *Valoda: nozīme un forma*. 8, 91–99. <https://doi.org/10.22364/VNF.8.7>
- Matthews, Peter H. 1997. *Concise Dictionary of Linguistics*. Oxford / New York: Oxford University Press.
- Nešpore-Bērzkalne, Gunta. 2017. Trešās personas verbu saistāmība ar ģenitīvu: „Līdzsvarotā mūsdienu latviešu valodas tekstu korpusa” dati. *RES LATVIENSES*. IV, 138–146. <https://doi.org/10.22364/RL.4.11>
- Skujiņa, Valentīna (red.). 2007. *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts.
- Smiltnece, Gunta. 2013. Lietvārds (substantīvs). *Latviešu valodas gramatika*. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts, 324–369.

Summary

In modern Latvian, genitive and nominative competition can be observed in the subject position of the sentence. The third-person verbs *pietikt* ‘suffice’ and *trūkt* ‘lack’ have the subject of the sentence in the genitive case, but in spontaneously created texts the subject of the sentence can also be found in the nominative case. The purpose of the article is to analyse the verbs *pietikt* ‘suffice’ and *trūkt* ‘lack’ and their syntactic valency in connection with the subject of the sentence in affirmation and negation.

In the individual collection, there are 200 examples for each verb – 100 in the affirmative and the same number in the negative (400 examples in total). Spontaneous use of the Latvian language in social media texts, university seminars, colloquial speech, radio broadcasts has been chosen as the practical material of the study. For comparison, the corpus of the Latvian language “Pandemia Diaries” (PanDi) was selected, the texts of which have not been edited, as in the individual collection of the author of the article. The set of examples consists of 74 examples with the verb *pietikt* ‘suffice’ and 62 examples with the verb *trūkt* ‘lack’.

The verb *netrūkt* ‘not lack’ in connection with the subject of the sentence in the genitive has the highest percentage (87%) in the individual collection. Analysing the PanDi data, where there are only 16 sentences with the verb *trūkt* ‘lack’ in negation, in all cases (100%) it has a subject of the sentence in the genitive. The verb in negation is more connected to the subject of the sentence in the genitive both in the individual collection and PanDi data. It is also considered whether the analysed sentences are in oral or written form.

Keywords: Latvian; syntax; syntactic valency; verbs *pietikt* ‘suffice’, *trūkt* ‘lack’; subject; genitive and nominative competition.

Rakstam ir Creative Commons Attiecinājuma 4.0 Starptautiskā licence (CC BY 4.0) /

This article is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)